

Ryszard Rohatyński

# Uwagi o Elastycznym Systemie Studiów i problemach jego wdrażania na Wydziale Mechanicznym

W 2001 r. opublikowany został w Uniwersytecie Zielonogórskim dokument *Elastyczny System Studiów Trzystopniowych*, zawierający charakterystykę i podstawowe założenia elastycznego systemu studiów. Wprowadzenie, które napisał JM Rektor prof. Michał Kisielewicz, wyjaśnia w skrócie genezę i przyczyny tej, dotyczącej całego polskiego szkolnictwa wyższego, inicjatywy. Analogicznie do obowiązującego w przemyśle hasła konkurencyjnej produkcji: „lepiej, szybciej i taniej”, gdzie „lepiej” odnosi się do potrzeb użytkowników, Pan Rektor podkreśla dążenie do „...modelu kształcenia minimalizującego czas trwania studiów przy zachowaniu zasady podnoszenia poziomu i jakości kształcenia”. Ten postulat wynika nie tylko z zasady racjonalności, ale także z „...konieczności harmonizowania obowiązujących form i zakresów kształcenia na poziomie wyższym w krajach przyszłej Wspólnoty Europejskiej.”

Wydziały naszego Uniwersytetu rozpoczęły już przygotowania do realizacji systemu. Jest oczywiste, że proces przejścia od stanu obecnego, do spełniającego w pełni warunki określone w dokumencie będzie niełatwy i musi potrwać. Na Wydziale Mechanicznym jesteśmy w trakcie intensywnych prac nad określeniem zakresu koniecznych zmian i tempa ich realizacji. Powołany został zespół problemowy przygotowujący dla Rady Wydziału propozycje zmian programów nauczania, jak też odpowiednie plany i harmonogramy. Niedawno liderzy zespołu, dr Tadeusz Szmigielski, prodziekan do spraw nauczania i dr Rajmund Papiór, zastępca dyrektora Instytutu Inżynierii Produkcji i Materiałoznawstwa, przekazali mi pierwsze opracowanie. Wybrałem z niego te elementy, które mogą zainteresować także inne wydziały Uniwersytetu Zielonogórskiego.

Korzyści dla studentów płynące z wprowadzenia elastycznego systemu studiów w połączeniu z systemem punktów kredytowych są wielorakie, zwłaszcza w przypadku zmiany uczelni lub przy okresowym odbywaniu studiów na innej uczelni, także zagranicznej. W szczególności, system zapewnia:

- możliwość wymiany studentów z innymi uczelniami europejskimi bez utraty ciągłości toku studiów;

- indywidualizację procesu studiowania w celu lepszego dostosowania do zainteresowań i indywidualnych predyspozycji poszczególnych studentów;
- uelastycznienie procesu kształcenia umożliwiające lepsze wykorzystanie potencjału kadry nauczającej, a także pełniejsze zaspokojenie oczekiwań studentów przy jednoczesnym podniesieniu jakości studiów.

W rezultacie studenci otrzymają nowe, atrakcyjne możliwości:

- student może kształtować własną drogę do dyplomu, zawierającą przedmioty z innego kierunku (specjalności) studiów, a nawet z innego wydziału;
- powstaje możliwość indywidualnego tempa studiowania - można skrócić czas studiów lub można studiować trochę dłużej;
- rejestracja na kolejny semestr czy rok studiów może być mniej rygorystyczna niż obecnie;
- okres studiów za granicą lub na innej uczelni krajowej jest niemal automatycznie uznawany.

Korzyści odczuwają również wydziały, ponieważ w wyniku wprowadzenia elastycznego systemu studiów wszystkie uczelnie ujednolicią zasady przebiegu studiów i przyjmą jednaki system oceny studentów. Komputeryzacja dokumentacji związanej z realizacją i kontrolą toku studiów umożliwi bieżącą kontrolę postępów studenta. Wprowadzenie systemu umożliwi (lub wręcz wymusi) ożywioną współpracę z innymi uczelniami krajowymi i zagranicznymi. Zostaną uproszczone procedury migracji studiujących w ramach tej samej uczelni, a także między uczelniami. Dzięki temu poprawi się jakość kształcenia i konkurencyjność naszych absolwentów.

Obok zalet mogą jednak wystąpić zjawiska ujemne, które należy także przewidzieć, aby ich skutkom zapobiec lub je zminimalizować.

Umożliwienie studentom wyboru rozmaitych wariantów studiów skomplikuje zarządzanie procesem dydaktycznym; przynajmniej z dzisiejszego punktu widzenia. Wzrośnie drastycznie ilość informacji związanej z ob-

ługą studentów i toku studiów, za którą odpowiedzialne są dziekanaty. Problem ten można rozwiązać tylko przez instalację informacyjnych systemów komputerowych (bazy danych i wyszukiwanie informacji). Standardowe procedury rejestracji zadań studenta i kontroli ich wykonania powinny zostać w pełni zautomatyzowane. Tylko szczególne przypadki powinny być rozpatrywane przez dziekanów lub prodziekanów ds. studenckich. Bez rozbudowy sieci komputerowej i zastosowania odpowiedniego oprogramowania, kompatybilnego z programami finansowo-księgowymi, nie będzie gwarancji pełnego powodzenia. Będzie to, oczywiście, kosztować, ale znacznie bardziej kosztowne i mniej skuteczne byłoby zwiększanie personelu dziekanatów.

Wdrożenie komputerowego systemu rozliczania studentów spowoduje, że uzyskanie wpisu na kolejny semestr będzie ściśle związane z terminowym oddaniem indeksu (w dalszej perspektywie nastąpi rezygnacja z indeksów i kart egzaminacyjnych na rzecz jednolitej bazy danych z kluczami dostępu). Niedostarczenie przez studenta indeksu w terminie określonym przez dziekana lub uzyskanie zbyt małej liczby punktów spowoduje automatyczne skreślenie z listy studentów. Zanim zostanie to powszechnie zaakceptowane może być odbierane jako bezduszne traktowanie studentów i wywoływać niezadowolenie.

Nierozstrzygniętym dotychczas zagadnieniem jest relacja między „stopniem elastyczności studiów” a ich kosztownością. Zdecydowana większość przesłanek zdaje się świadczyć za sprzężeniem dodatnim. Brak jest jednak analiz, które odpowiedziałyby na pytanie, czy taki związek jest nieunikniony. Dlatego byłbym ostrożny z przyjmowaniem jako pewnik, że elastyczny system studiów musi być dużo droższy. Jest interesujące, ile „elastyczności” może mieć system nauczania przy obecnym poziomie finansowania uczelni.

Jeżeli koszt procesu kształcenia będzie ostrym ograniczeniem, to skutki niedofinansowania mogą wypaczyć cele przyświecające idei elastycznego systemu studiów. Można je, w przybliżeniu, przewidzieć.

Poszukiwanie oszczędności procesu

kształcenia spowoduje dążenie do prowadzenia zajęć w dużych grupach, a możliwości wyboru przez studentów atrakcyjnych przedmiotów zostaną bardzo ograniczone. Jest to sprzeczne z założeniami systemu elastycznego.

Trzeba będzie rozwiązać sposób obliczania kosztów kształcenia „migrującego studenta” i podziału tych kosztów między jednostki uczestniczące w kształceniu. Ponieważ poszczególne kierunki studiów mają różne kosztowności, to może trzeba będzie wprowadzić na uczelni cennik usług dydaktycznych. W takiej sytuacji studenci słabiej dotowani mogą mieć jednak utrudniony dostęp do niektórych droższych przedmiotów.

Zadania, które należy wykonać w procesie wdrażania elastycznego systemu studiów są poważne. Wymienię niektóre.

- ujednolicenie i zobiektywizowanie zasad oceniania postępów studentów w nauce,
- wdrożenie europejskiego systemu punktów kredytowych; opracowanie ujednoliconego algorytmu (najlepiej zgodnego z europejskim), przydzielania punktów ECTS dla poszczególnych przedmiotów podstawowych, kierunkowych i specjalnościowych,
- dokonanie podziału przedmiotów na podstawowe i fakultatywne,
- ustanowienie kanonów dla przedmiotów podstawowych, kierunkowych i specjalnościowych,
- modyfikacja i racjonalizacja istniejącego programu dla poszczególnych typów studiów z punktu widzenia wymogów ECTS (ograniczenie liczby przedmiotów maksymalnie do 6 w semestrze),
- ustanowienie sformalizowanej współpracy zewnętrznej (z koordynatorem uczelnianym i innymi wydziałami) i wewnętrznej, na Wydziale.

Wprowadzenie systemu wymaga powołania na wydziale zespołu o określonych kwalifikacjach. Liczność zespołu i kompetencji jego członków powinny zapewnić ciągłość pracy nad wdrażaniem systemów. Przewodniczącym powinien być nauczyciel akademicki posiadający odpowiednie doświadczenie organizacyjne i dydaktyczne. Jego zastępcą może być młodszy nauczyciel akademicki, który uczestnicząc w pracach zespołu i zdobywając odpowiednie doświadczenie mógłby w razie potrzeby zastąpić przewodniczącego, nie powodując zakłóceń w procesie wdrażania systemu. W zespole powinni też znaleźć się odpowiednio przeszkoleni pracownicy administracyjni, ponieważ to na nich opierać się będzie w praktyce funkcjonowanie nowego systemu. Członkowie zespołu powinni brać udział w szkoleniach i konferencjach na temat elastycznego systemu i punktów kredytowych.

Ważnym zadaniem kierownictwa wydziału jest dostosowanie planów i programów nauczania do potrzeb elastycznego systemu. Należy, między innymi, podzielić przedmioty na grupy: grupę przedmiotów, których oprowadzenie bez względu na dalszy kierunek (specjalizację) kształcenia jest dla absolwenta niezbędne (*kanon podstawowy*); grupę przedmiotów, których znajomość jest

z punktu widzenia profilu absolwenta danego kierunku (specjalizacji) kształcenia konieczna (*kanon kierunkowy*) oraz grupę przedmiotów, których znajomość na danym kierunku (specjalizacji) studiów jest pożądana (*przedmioty fakultatywne-obieralne*). Każdemu przedmiotowi należy przyporządkować określoną liczbę punktów, w zależności od nakładu pracy jaki jest wymagany do jego zaliczenia. Należy podkreślić, że przez nakład pracy rozumie się całą pracę studenta, zarówno w czasie zajęć dydaktycznych, jak też jego pracę własną na uczelni i w domu.

Najbliższe plany Wydziału Mechanicznego obejmują:

- opracowanie i wydanie szczegółowego informatora o systemie studiów elastycznych i zasadach systemu punktowego; w informatorze znajdzie się szczegółowy opis obu systemów wraz ze zbiorem procedur postępowania dla wszystkich sytuacji, zarówno dla studentów jak też dla pracowników Wydziału,
- opracowanie kanonów dla trzech kierunków studiów i specjalności prowadzonych na Wydziale,
- określenie przedmiotów podstawowych i fakultatywnych dla poszczególnych kanonów,
- opracowanie wydziałowego katalogu kursów według jednolitego wzoru,
- ustalenie koniecznej z punktu widzenia zapewnienia jakości procesu kształcenia infrastruktury dla przedmiotów w poszczególnych kanonach,
- ustanowienie przejrzystej struktury organizacyjnej Wydziału Mechanicznego UZ, dostosowanej do wymogów realizacji nowoczesnego procesu dydaktycznego i zgodnej z uprawianymi na Wydziale badaniami naukowymi.

Kończąc moją wypowiedź pragnę podkreślić, że działania na poszczególnych wydziałach powinny być koordynowane na poziomie Szkół Naukowych i na poziomie kierownictwa Uniwersytetu Zielonogórskiego. Przyjęte na Konferencji Rektorów Polskich Uczelni Technicznych w 1999 roku porozumienie o zasadach systemu punktowego w elastycznym systemie studiów trzystopniowych określa ogólne zasady systemu punktowego, pozostawiając poszczególnym uczelniom rozwiązania szczegółowe. Dokument ten stwierdza:

„Na poziomie uczelni rozwiązane powinny być problemy przygotowania zasad przypisywania punktów przedmiotom, określania zasad rejestracji i urlopowania studentów, skreśleń i wznowień, powtarzania zajęć, a także powiązania systemu punktowego z systemem pomocy materialnej oraz zasad obliczania ostatecznego wyniku studiów”.

Ryszard Rohatynski\*

\* Profesor R. Rohatynski jest dziekanem Wydziału Mechanicznego



PRACOWNIA METROLOGII NA WYDZIALE MECHANICZNYM